

વાઠ ગરવાવઠીના અર્થ.

ત્રીજ તથા ચોથા ધોરણની નોટ.

(સમજૂતી સાથે.)

નવલરામકૃતના.

કન્યાશાળાઓ માટે.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

ભોગીલાલ કેશવલાલ શાહ

પુંજભાઈ ત્રીકમલાલ પંડ્યા.

આવૃત્તિ પહેલી—પ્રત ૧૦૦૦

પ્રસિદ્ધિ ઇત્યાં સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

અમદાવાદ

પાનકેરને નાકે બાંચીની વાડીમાં

" એન્ડ્રો વર્નાક્યુલર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ"માં

નથુભાઈ રતનચંદ્ર મારફતીયાએ છાપ્યું.

સને ૧૮૯૩—સંવત ૧૯૪૯.

કિંમત દોઢ આના.

વાઝગરવાવઝીના અર્થ.

બાળ પ્રાર્થના.

બાળક-હોકર
 પ્રાર્થના-સ્તુતિ, અરજ
 ધોળ-એકાન્તનું ગીત, ગરબી
 માથું-જોડે
 મશ્વર-પરમેશ્વર; ઘણી
 આપ-મને, પાતે
 પ્રાણી-જીવ
 માત્રના-બધાના; મધળાના
 માતે આપ-માતપીતા.
 શક્તિ-બળ જોર.
 માપ-પ્રમાણ; ભરત
 પાયલાણુ-પગેપડુ; દંડવૃતકર
 પ્રથમ-પહેલો
 પ્રેમ-મહેરબાની; હેત
 આમપર-અમારાપર
 રેહેમ-મહેરબાની
 તમ-તમારી
 ક્ષેમ-સુખી; સહીસલામત
 કુશળ-સાજુ; સુખી
 માત-મા; જનેતા.
 બાકુઓ-બાકબહેનો
 સાય-જોડ; વિમેર
 બાળજો-સહુ કરજો; ઉછેરજો.
 મમ-માન્ય, બોસક
 વમ-હમકાં-પોશક

આગર-લાજ; કીર્તિ
 આલજો-આપજો, દેજો.
 જણુસર્વના-બધાં માણુસના.
 સંકટ-દુઃખ; તાપ;
 ટાળજો-મટાડજો; દુરકરજો
 આણી-લાવી
 વદાલ-હેત.ઉમંગ
 સુબુદ્ધિ-સારીમતી, અક્લ
 કાપે-મટાડો; ટાળો
 બધી-સધળી; સર્વ
 કુચાલ-ખરાબટેવ નહારી ચાલ
 સેવ-સેવા; ચાકરી.
 સદા-હમેશાં, નિરંતર.
 સાચું-સત્ય
 બેલ્યાની-બોલવાની
 ટેવ-મહાવરો; ચાલ
 મન-ચિત્ત; આંતઃકરણ.
 હરો-લઇલો, કાઢીનાંબો.
 અહમેવ-અભિમાન; અહંકાર
 માયાણુ-હેતાણુ; પ્રીતિવાળો.
 સ્વભાવ-પ્રકૃતિ
 મીઠા-મધુરા; સારા
 બોલ-શબ્દ, વાણી
 સોપર-બધા ઉપર
 આવ-હેત; પ્રીતી

જેથી-જેવડે	લગાડજો-પાડજો
જગ-દુનિયા; જગત	અંતર-મનનાં; અંતઃકરણના
નિભાવ-ચુજરાન; નિર્વાહ	આંખો-નેત્ર
સુમાર્ગ-સારો રસ્તો	કિધાડજો-ખુશીકરજો;
અતાવ-દેખાડ	અંતર આંખો કિધડે-જ્ઞાન થાય
દિલ-મન; અંતઃકરણ.	શુદ્ધ-ચોખ્ખો પવિત્ર
દયા-રેહેમ; ખીજનનાદુઃખની લાગણી	સલ્લ-સાચાઈ
વસાવ-ઉત્પન્ન કર	સુરજ-રવી; ભાણ
પરમાર્થ-જીવનું કલ્યાણ થાય તે	જોગ-લાયક; ઘટારત
તું કામ.	યોગ્ય-લાયક; જોગ
પૂર્ણ-પરોપર	હવે-હમણાં, અત્યારથી
વિદ્યા-સરસ્વતીમાતા	અયોગ્ય-લાયક વગરનું
વ્યસન-ટોવ.	

તમે સર્વના ઘણી છો, સધળા પ્રાણીના માબાપ છો અને તમારા બળનું કંઈ પણ પ્રમાણ નથી. એવા હે પરમેશ્વર તમને નમસ્કાર કરીને તમારી પાસે આટલું માગું છું. (૧) હે પરમેશ્વર. પહેલાં તમારે હેત માગું છું, તમે અમારા ઉપર મહેરબાની કરજો કારણ કે તમારી મહેરબાનીથી અમે સુખી રહીશું. હે પરમેશ્વર. (૨) મારી માને મારા બાપને અને મારા ભાઈ બેન વિગેરેને સાચાં તાજાં રાખવા હું માગું છું. હે પરમેશ્વર. (૩) તમે મારે રક્ષણ કરજો ખાવા પીવાનું, લૂગડાં લત્તાં, અને કીર્તિ આપજો, અને સધળા માણસનું દુઃખ મટાડજો. હે પરમેશ્વર. (૪) હું ઉમંગથી એટલું માગું છું કે હું જે બાળક છું તેને સાસી બુદ્ધિ

આપો અને મારાં નઠારાં વિચાર અને નઠારી ચાલને દુર કરો. હે પરમેશ્વરં (૫) મારા માતા પીતાની ચાકરી કરવાનું, હમેશાં સત્ય બોલવાનો મહાવરો અને મારા અંતઃકરણનો અવકાર કાઢી નાંખવાનું મારું છું. હે પરમેશ્વરં (૬) માયાળુ સ્વભાવ, મધુર વાણી અને સદગા ઉપર હેન રહે તેનું મારું છું, તેનાથી દુનિયામાં નિર્વાહ થાય છે. હે પરમેશ્વરં (૭) મને સારો રસ્તો દેખાડ અને મારા મનમાં રહેમ તું ઉત્પન્ન કર કે જેથી પારકાનું ભયું કરાય એવાં કામ થાય હે પરમેશ્વરં (૮) તું મને ભણવાની ટેવ પાડજે, મારા અંતઃકરણની ખુદ્દિ ખુદ્દી કરજે અને સત્યતા રૂપી સૂચનો ઉદય કરજે. હે પરમેશ્વરં (૯) આપ આપવાને સમર્થ છે, તેથી મેં આપની પાસે માગ્યું છે અંતે હું માગવાને લાયક છું, આ વખતથી જે નુકશાન વિનાનું હોય તે મને આપો. હે પરમેશ્વરં (૧૦)

નિશાળે જતો છોડીઓનું વર્ણન.

જતી-જનારી
વર્ણન-વાત બ્યાન
ગરબી-એક જાતની કવિતા
વાંલી-પ્યારી
એ'ન-એહેન
બહુ-બહુ; વધારે
છોટી-નાની
ડા'પણુ-ડહાપણુ; અક્ષલ
મોટી-વડી
સોહો-કંઠાઓ; કંકાસ

હસ્તી-હરખાતી
ગંણે-સવારે; વહાણે
વે'લી-વેળાસર
ઉઠે-જાગે
સૈથી-અધાથી
પે'લી-પ્રથમ
દાતણુ-દાંત સાફ કરવાનો કુચો
નિત્યે-હમેશાં, દરરોજ
નાહે-સ્નાન કરે
પ્રીને-હેતે, આનંદથી

ઓળવે-સાફ કરાવે
 રોગ-નિવ; હમેશાં
 આખો-બધો
 દાદો-દિવસ
 લુછાવે-ભુંસાવે; સાફ કરાવે
 સુધી-લાગી
 બાવ-હેત
 બણતી-ખોલતી; શીખતી
 ચાલી-હાડી
 દીસંછે-દેખાય છે
 ડાહી-સમજળી; અક્ષવાળી
 પેન-પથર પેન
 તો-વળી
 ઠમ ઠમ-ઠમક ઠમક
 ચોપડી-પુસ્તક પોથી
 અલે-પકડે
 પાઠ કરેછે-લેસન કરે છે
 માસ-સારી; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ
 દરે છે-ગણાય છે

વાંચે-લેખે
 કપાળ-માયાનો સૌથી આગલો
 ભાગ
 નિશાળ-બણવાનું મકાન; શાળા
 ચુકે-ભુલે, વિસરે
 કાકાળે-કામ વખતે
 નિલેટ-પથર પાટી
 સારી-ઝાલી; પકડી
 વાતો-કથાંગા; પાઠ
 દરખ-આનંદ; ઉમંગ
 લહતો-ચંતા
 -સાગી-આનંદ લેખતાં એવી
 ખોલ-શબ્દ; ઉચ્ચાર
 મીઠા-મધુના, સારા; રસાળા
 લખનાં-પાડનાં
 તાળી-તાળોટા
 દોહા-ગ્રંથા
 મનગમેતો-મરજમાં આવે તો

મારી પ્યારી બેન બહુ નાની છે, પણ ડહાપણમાં વડી છે.
 (૧) મારી પ્યારી બેન કંકાસ કરતી નથી અને આખો દહાડો
 રાજ રહે છે. (૨) મારી પ્યારી બેન સવારમાં વેળાસર અને સૌથી
 પહેલી હમેશાં ઉઠે છે. (૩) મારી પ્યારી બેન હમેશાં દાનથુ કરે
 છે અને હોંશથી નહાય છે. (૪) મારી પ્યારી બેન હમેશાં પોતાના

વાળ સાફ કરાવે છે અને દરરોજ કપાળ બુંસાવે છે. (૫) મારી પ્યારી બેન સો લગણુ જાણે છે અને હેનથી ભૂપા એટલે પાણી પા એમ શીખે છે. (૬) મારી પ્યારી બેન નિશાજે જાય છે, તે નિશાજે જવાનું કોમ વખતે ભૂલતી નથી. (૭) મારી પ્યારી બેન હાથમાં સ્ટેટ પકડે છે, અને તે ઘણી અફલવાળી હોય તેવી દેખાય છે. (૮) મારી પ્યારી બેન વળી પેન ગાગે છે, અને તે બધાને પ્યારી લાગે છે. (૯) મારી પ્યારી બેન હાથમાં એપડી ઝાલીને હમક હમક કરતી હોય છે. (૧૦) મારી પ્યારી બેન લેસન કરે છે તેથી બધામાં હોશીઆર ગણાય છે. (૧૧) મારી પ્યારી બેન વાતાંજો વાંચે છે, તેથી બધા તેના ઉપર રાજ થાય છે. (૧૨) મારી પ્યારી બેન તાબોટા પાડીને આનંદ ઉપજે એવાં ગીત ગાય છે. (૧૩) મારી પ્યારી બેનના શબ્દ એવા મધુરા છે કે એવા શબ્દ દુનિયામાં કોમના દેખાતા નથી. (૧૪) હું મારી પ્યારી બેન તમે, મને ઘણું પ્યારું લાગે છે, તેથી તમારી મરજીમાં આવે તે ગાગો. (૧૫)

છોડીઓની ઉજાણીની ગરબી.

ઉજાણી-જ્યાફત; મીઠ્યાની	ધાજો ભુકો
અલીઝો-બેનપણીઝો; છોડીઝો	આણી-લાવી
હળીમળી-સંપસપી	ખતુર-લીલી ખારેકોને કચરીને
લાવી-આણુ	ખનાવેલી વરતુ
અણા-એક જાતનું કડોળ	ખોળી-શોધી
કોએ-કોમએ	ચારોળી-એક જાતનો મેવો
કોપર-ટોપર	ચાવતી-ખાતી
ધાણી-શોકેલી જરબાજરી વીગેરે	અણી-એંદી; ખોટલી
ખાંડ-શેરડીના રસનો અનાવેલો	અદામો-એક જાતનો મેવો

મોડી-સ્વાદીષ્ટ
 ખસ્તાં-એક જાતનો મેવો
 સસ્તા-સાધા
 આણ્યા-લાવ્યાં
 ખોરા-ખટાએલા, ખગડેલા
 ખુબ-અતિશય ઘણાંજ
 કોકડીગો-સુકીરાયણો
 દ્રાક્ષ-એક જાતનો મેવો
 મુગો-એક જાતની કંદવાળી બાજી
 આખો-ખધો
 ખરકી-ખાંડની ચાસણી તથા મા-
 વાનો બનાવેલો પદાર્થ
 ખરફ-પાણીના ઠરવાથી જે ઘોળો
 પદાર્થ થાય છે તે
 મરખી-જેવી
 જોઈ-દેખી
 ખાળક-છોકરાં
 કુઘાં-છલગો મારવા લાગ્યાં
 હરખી-રાજી થઈ ખુશી થઈ
 પેડો-ખાંડ તથા માવાનો બના-
 વેલો પદાર્થ
 પ્રેમ-હેતુ; પ્રીત
 ખાઓ-કકડા ચયા
 કેમે-કાઠ પણુ રીતે
 હાથો-જીતાયો; પરબ્ય પામ્યો
 લાડવો-લોટમાં ગોળ, ખાંડ ધી
 નાખી ગોળ બનાવેલો પદાર્થ
 ખપે-જોઈએ
 અમને-અમારે

મુકીએ-મેલીએ; આપીએ
 સફર પારા-ખાંડ તથા લોટનો બ-
 નાવેલો પદાર્થ
 ગોળપાપડી-સારી સુખડી
 મમરા-ડાંગરને પલાળીને શેકેલી
 વસ્તુ
 ખારા-મીઠાવાળો
 માંડીયા-ચણાના લોટમાં મીઠું મ-
 રચું નાખી બનાવેલી પોચી
 વસ્તુ.
 ગમતા-પસંદ પડતા
 ગટ કરી ગયાં-ખાઈ ગયાં.
 રમતાં-ખેલતાં
 પકવાન-મીઠાઈ
 જીમ-રસના.
 સળવળે-હાલે; વળવળાટ થાય.
 સાચે-ખરેખર.
 દળ-લોટને ધીમાં સાંતળી માંહે
 ખાંડ નાખી બનાવેલો પદાર્થ
 ગળગળતું-મસ ધી વાળું,
 મોં બળતું-તીખું-
 ખોભો-જે હાથ ભેગા કરી વાળી
 પોસ.
 ખારેકો-એક જાતનો મેવો.
 પાપડ-અડદ વિગેરેના લોટમાં
 મીઠું મરચું નાખી બનાવેલી
 વસ્તુ.
 સેક્યો-દેવતામાં નાખી પાકે કર્યો
 જાનું કુપું સેક

છુપાવી-સંતાડી.
પાછીવાળી-પાછી ફેરવી.
ચોરી-છાની રીતે લેવું તે
વિના=વગર; સિવાય
લાવવું-આણવું
રોતી-રડતી.
ખિચારી-ખાપડી.

પાસ-આગળ; કને
મીજખાની-ઉમ્મણી; જ્યાંકત.
માંડી-શરૂ કરી.
વા'લથી-હેતથી.
વેચીઆય-લાગ પાડી ને ખાય.
ગરખા-ગીત.
ગાયે-બોલે.

બધી બેનપણીઓ સંપ સંપીને આવે આપણે આજ મી-
જખાની કરીએ. બધાં ઘેરથી કાંઈ પણ લાવો. આપણે આજ મી-
જખાની કરીએ (૧) કોઈએ ચણા આણ્યા અને કોઈએ ધાણી
આણી, આપણે ૦ ॥ કોઈએ ટોપર આણ્યું અને વળી ખાંડ આ-
ણી. આપણે (૨) કોઈએ ખજૂર શોધીને આણ્યું, આપણે ૦ ॥
કોઈ ચારોળી ખાતી ખાતી આવી. આપણે (૩) કોઈએ તેને કહ્યું
કે એનો એડી થઇ આપણે. ॥ કોઈએ સ્વાદીષ્ટ બદામો આણી (૪)
કોઈ સોંઘાં પસ્તાં લાવ્યાં. આપણે. ॥ સઘળાંઓએ પસ્તાં ખોરા
છે એમ કહીને વખાણ્યા. આપણે. (૫) કોઈ સુકાએલી રાણો લાવી
અને કોઈ દ્રાક્ષો લાવી. આપણે. ॥ કોઈએ બાગ્યા વગરનો મુગો
આણ્યો. આપણે. (૬) કોઈ બરછી કરાના જેવી લાવી. આપણે. ॥
નાના છોકરાઓ બરછી ફેળી રાજ થઇ કુદવા મંજા આપણે. (૭)
કોઈએ હેતથી પેડા આણ્યો આપણે ॥ પણ તેના કંઈ પણ રીતે
કડકા થયા નહીં આપણે (૮) પણ તે પથરાથી જીતાયો (ભાગ્યો)
આપણે. ॥ કોઈએ સારો લાડવો આણ્યો. આપણે. (૯) કોઈએ
કહ્યું કે તે અમારે ના બાઈએ. આપણે. ॥ તમે કહેશો તે તમને

નહિ મેલીએ. આપણે. (૧૦) કોઈએ સકરપારા આણ્યા, આપણે
 ॥ કોઈએ ગોળની બનાવેલી પાપડી આણી, આપણે. (૧૧) કો-
 ઈએ પોતાના મનને પસન્ન પડે એવાં ગાંઠિયા આણ્યા, આપણે
 ॥ તે વળી ખેલતાં ખેલતાં ખાઈ ગયાં, આપણે (૧૨) કોઈએ પાંચે
 મીઠાઈ આણી, આપણે ॥ તે દેખીને રસના ખરેખર વળ વળવા
 લાગી. આપણે. (૧૩) કોઈએ દળ અને ગગદળ લહલહતું આ-
 ણ્યું, આપણે. ॥ કોઈ મોંતીખું થાય તેવું અથાણું લાવ્યું. આપણે
 (૧૪) કોઈ જે પોસો ભરીને ખારેકો લાવ્યું, આપણે ॥ કોઈએ શેકેલો
 પાપડ આણ્યો. આપણે. (૧૫) કોઈએ છૂપું સંતાડીને આણ્યું આપણે
 ॥ જેવી રીતે આવીતી તેવીજ રીતે પાછી ફરી, આપણે (૧૬) બહેન
 એ વળી ચોરી કહેવાય, આપણે. ॥ કહ્યાં વગર કાંઈપણ આણવું
 નહિ આપણે. (૧૭) એક પાપડી રડતી આવી, આપણે. ॥ મારી
 માતા મને કંઈ પણ આપતી નથી. આપણે. (૧૮) તેને હેતથી
 કને ખેસાડી, આપણે. ॥ બધાંએ વળી ઉઝાળી શરૂ કરી. આપ-
 ãણે. (૧૯) બધાં હેતથી ભાગ પાડીને ખાય છે. આપણે. ॥ ધરા-
 ધને ગીત ગાય છે. આપણે આજ મીઠાલસ કરીએ. (૨૦)

ગુજરાતની વનસ્પતિનો વૈભવ ભાગ ૧ લો.

ગુજરાત-ગુર્જરદેશ.

વનસ્પતિ-ઝાડવાં

વૈભવ-ઠાઠ

રૂઠો-સારો

મુલક-દેશ

જગદીશ-પરમેશ્વર; ઇશ્વર

જગત દુનિયા

ખૂબ-અતિશય.

ઘડયો-ખનાવ્યો.
 લીલાલહેર-ક્ષેમકુશળ.
 ઘનધાન્ય-પૈસો ટકો
 ભુધર-પરમેશ્વર; મશ્વર
 મહેર-મહેરખાની; કપા
 ઝાલર-વાલ.
 ઘણી-પુષ્કળ.
 આદે-વિગેરે.
 ચીન્ને-વરતુઓ.
 ઝાઝા-ઘણા.
 ગળી-જેમાંથી એક જનનો કાળો
 રંગ નીકળે છે તે
 દીવેલા-ઝેરંડી
 તત્ત-એકજનતનું તેજ કાઢવાનાં
 ખીજ.
 અળશી-એક જનતના તેજ કાઢ
 વાનાં ખીજ
 કળમી-સોળ મણ.
 ગણેગણાય-ગણવાથી ગણત્રી થાય
 સાચું-ખરું; સત્ય.
 સોનું-હિમ; કનક
 કાચુ-ખાકી
 કાચુસોનું-પુષ્કળ પાકતુ
 કંઈ-કંઈપણ
 કિરતાર-ખનાવર
 કૃપા-મહેરખાની
 ભરતખંડ-હિંદુસ્તાન
 ભારે-મોટી
 ભૂમ-ચુક

ભૂડી-નડારી
 ડૂબી-ખુડી
 દળદર-આગમ
 માંદી=માંહે; માં
 આવો-આના જેવો
 મળ્યો હોય-તાપ્તામાં હોય
 દુઃખભોજ-દુઃખના પોકાર શબ્દ
 જનમ-જીવતર
 અક્ષત-પ્રુદ્ધિ; હોંસીઆરી
 હુતર-કળા, યુક્તિ
 આણે-લાવે
 જુડો-અમત્ય બોલનાર
 મમત-પ્રેમ
 માંડરવત-ધેરાં જેના મુખ
 બહુ-વણાં
 તાણે-ગાળે; મુકે નહીં
 મુકી=છોડી
 આગસ-દળદર; દરિદ્રતા
 મળો-અદેખાઇ
 દેશ-મુલક
 દાઝે-દયા લાવી
 ધુમો-મચ્યો; મડો
 ગર્વ-અભિમાન; અહંકાર
 ગુરુઓ-વિશાળ; પ્રખ્યાત
 પાછો-ફરીથી
 સ્વદેશ-પોતાનો દેશ, પોતાની જ
 નમ ભૂમી
 વાંચો-પઢો
 સંપ-હળી મળીને રહેવું તે

સજી—તૈયાર થઈ
ભજી—ભણી; પ્રાર્થના કરી
વિધાગાતા—સરસ્વતી દેવી
હુનર—યત્ન; યુક્તિ
કશી—સજડ બાંધી, તાણીને બાંધી
કમર—કેડ

ખલક—દુનિયા; જગત્
ખુંખારી—હોંઘારો કરી
મદાર પડો—ઉઘાડા થાય
ફતેદ—જય; જીત
ધારી—વિચારી

હે પરમેશ્વર તેં દુનિયામાં ગૂજરાત દેશ અતિશય સારો બનાવ્યો છે. ૧ જ્યાં જોશો ત્યાં સઘળા ક્ષેત્રકુશળ છે અને તેમના ઉપર પૈસે ટકે પરમેશ્વરની મહેરબાની છે. (૨) આ દેશમાં પુષ્કળ જીર, બાજરી, ડાંગર, ઘઉં, ચણા, વટાણા અને ઝાઝર થાય છે. (૩) અને તે દેશમાં પુષ્કળ તુવેરો, મગ અને ચોળા થાય છે, અને ત્યાં મકાં, અડદ, મકાઈ અને જવ વગુણ થાય છે. (૪) વળી એરંડી, ગળી, તલ અને અળસી વિગરે પુષ્કળ વસ્તુઓ થાય છે. (૫) હે બાઈ સાચું કહું છું કે તેની ગણતરી થવાની નથી, અને ગૂજરાત દેશની જમીન એવી સરસ છે કે તેમાં પુષ્કળ ધાન્ય થાય છે. (૬) બનાવનાર પરમેશ્વરે કાંઈ પણ બાકી રાખ્યું નથી, અને તેણે હિન્દુસ્થાન ઉપર મોટી મહેરબાની કરી છે. (૭) હે બાઈ આપણી મોટી ભૂત છે, કેમકે આપણે આગમમાં ખૂડી ગયા છીએ. (૮) આના જેવો દેશ બીજા કોઈને મળ્યો હોય, તો તે પોતાના જીવનમાં કાંઈ પણ દુઃખના કામદો બચત નહિ. (૯) માણસો જે-

શીઆરી અને કળા વિષે પોતાના મનમાં કાંઈ પણ લાવતા નથી અને એથી ઉલટું અસત્ય બોલવાનો કર ઘેટાં જેવાં મૂર્ખ માણસો પુષ્કળ રાખે છે (૧૦) હે ભાઈ દરિદ્રતા, ટેક અને અદેખાઈ એ સઘળું છોડી દઈ અને આ મુલકની દયા લાવીને અદંકારથી આમ તેમ કામ કરવાને મંડો. (૧૧) હે ભાઈઓ આ દેશ ફરીથી પ્રખ્યાત કરો અને સૂતાં, ખેડનાં પોતાના મુલકનું સુખ થાય તેમ ઇચ્છો. (૧૨) હે ભાઈઓ હળી મળી તૈયાર થઈ સરસતી દેવીની પ્રાર્થના કરો કે જેથી કળા અને યુક્તિમાં અદંકારવાળા થાય. (૧૩) અને દુનિયામાં હોકારો કરી પ્રસિધ્ધ થવા તાણીને કેડ બાંધે એવું હું વિચારીને કહું છું કે અત છે.

ભાગ ૨ જે.

ખરેખરે—સાચેસાચા
બગીચો—ગામ
ફળ્યો—ફળ આળ્યાં
કુલ્યો—ખીલ્યો
ફાલ્યો—પ્રસર્યો
પ્રખ્યાત—આખરદાર
ઝાઝા—ધણાં
ઝાડ—વૃક્ષ
ઝુંડ—ઘટા
દીસે—દેખાય
જેનાં—નજર કરતાં
જીવ—આત્મા
કરખી—રાજ થઈ; ખુશી થઈ
કોસે—કોસે

વડ—એક જાતનું ઝાડ.
ઘટા—ખીચ્યોખીચ ડાળી
ધાલે—થાય
ચોગમ—ચારે તરફ
નીચે—તળે હેઠે
સેના—લસ્કર
ઉતરતું—મુકામ કરતું
ઉગે—ઉત્પન્ન થાય
આંખો—કેરીનું ઝાડ
હારોહાર—જોડેજોડ
ધણા—પુષ્કળ
ફેરી—આંખાનું ફળ
સ્વાદ—મિઠાશ; લેદજત
સી મણા—કંઈપણ બાકી

રૂડી—ગાડી	ઝુંકે—હાલે; ડોલે
છાયા—છાંયડો	ચમરીઆ—છાંગાં
ભુંડી—ખગળ; નદારી	દિસે—દેખાય
ગાયા—હેત; પ્રીતિ	હાથી—ગજ
કપાસનો છોડ—એક જાતનો છોડ	કુંભસ્થળ—હાથીનું ગંડ સ્થળ
છે કે જેમાંથી ર થાય છે	ઝાંઝારસાં—હીરા માણેક જેવી
જાતે—પાંડે; પાતે	સહુ—અધાં
જગત—દુનિયા; પૃથ્વી	મુકું—નહેરા દહીં
ઢાંકનારો—ઝોરાડનારો	માઠી—વખાણું
ખીલ્યું—પ્રકૃષ્ટિત થયું	આસોપાલવ—ઝાડનું નામ છે.
ખેતર—ક્ષેત્ર	તાડ—એક જાતનું ઊંચું ઝાડ
ખમખસ—અશીળનું બીજ	ગગન—આકાશ
અશીળ—એક જાતના કડવો વાસ	ઝીલી—પકડી
અમુંલ—કિમતી	વાંસ—એક જાતનું કઠણ ઝાડ
રમ—પાળી	સાગ—એક જાતનું ઈમારતી લા
ખુંબદિબ્બા—ઝોઢી અકલ વાળા	કડું
સિના—વગર	ખબુરાં—ખબુર
ખા—કામ; ઉપયોગ	જમરખી—જમરખી
ખાય—વાપરે	કદલી—આસાપાત્રવ
ખરે—સચ્ચે	નારંગી—એક જાતનું ફળ
ખરે—મરી જાય	આંછર એક જાતનો મેવો
વાક—દેવ; યુગો	મેવા—લીલાં તથા સુકાં ખાવામાં
શામે—સારો દેખાય	આવે તેવાં ફળો
શેલડી—એક જાતનો ગળ્યો સાંઠો	મઝાદાર—સ્વાદિષ્ટ; લહેજતદાર

બાગ ૨ જો.

ખૂબરાત દેશ સો સાચે સાચો એક બાગ છે અને તે બાગ

ખીલ્યો, પ્રસર્યો અને તેને ફળ આપ્યાં તેથી તે દેશ આગરદાર ગણાય છે (૧) જ્યાં આગળ પુષ્કળ વૃક્ષોની ઘટા દેખાય છે અને તે દેશની તરફ નજર કરતાં આત્મા રાહ થઈ ડાલે છે. (૨) વડ પોતાની ડાળીઓ ચારે તરફ ફરતી ઘાસે છે કે જેની તળે લશ્કર ની છાવણીઓ મુકામ કરે છે. (૩) આંગાઓ નેડે નેડે ઘણા ઉત્પન્ન થાય છે. કહો ભાઈઓ કેરીની મીઠાશમાં કંઈ પણ આકી છે. (૪) લીમડાનો છાંયડો શીતળ છે (સારો છે) અને આમલીની પ્રિતી નહારી છે (૫) આ કપાસનો છોડ કેવો સારો છે તે પોતે તો નાનો છે પણ આખી દુનિયાને ઢાંકે છે. (૬) કેવી મજનું આ ખસખસનું ક્ષેત્ર પ્રકૃષ્ટિત થયું છે કે જેના પાણીનું કીમતી અ-શીણ થાય છે (૭) જે ઝોઘી અક્ષત્રવાળા માણસો તે કામ વગર ખાય છે તો તે સાચે મરી જાય છે તેમાં એનો કંઈ પણ દોષ નથી. (૮) આ શેલડીઓ ઉભા છે તેથી કેવી સારી દેખાય છે અને તેનાં છોગ કેવા લાસે છે તે જુઓ. (૯) આ મોટું ફણસનું ઝાડ કેવું છે તેથી તે હાથીના ગંડસ્થળ જેવું દેખાય છે (૧૦ જુઓ ભાઈઓ ઘણાં વૃક્ષો હીર, માણેક જેવાં દેખાય છે મારે કહો કેને રહેવા દેઉ અને કેને વ-ખાણું. (૧૧) જુઓ ભાઈઓ આસો પાલવ, કદંબ, પીંપળો, બીલી, અને તાડ આ સર્વે આકાશ પકડી ઉંચાં રહ્યાં છે. (૧૨) અને વાંસ, ધમારત બાંધવાના લાકડા, સરગવો, બાવળ, ખેર, ખાખરો, ખજુરીઓ અને આવળ જૂઓ. (૧૩) અને જામફળીઓ, કમ-રખીઓ, બોરડીઓ, સીતાફળીઓ, કદલીઓ અને દાડમડીઓ જૂઓ. (૧૪) અને કોડી, રાયણ, લીંબુ, જાંબુ, નારંગી, અંજીર અને લાંબા શેતુર જુઓ, (૧૫) વળી પપૈયાં, ફાળસાં અને કાક્ષો

એવાં એવાં પુષ્કળ લહેજતદારો ફળો થાય છે. (૧૬)

ભાગ ત્રીજો.

મઝા - ગમત; રમુજ	નામ લેતાં—ઉચ્ચાર કરતાં
દેશ—મુલક	સો, રમ—સારીવાસ; સુગંધ
સોનું—દિમ; સુવર્ણ	ખિન્ને—પ્રદુષિત થાય
સુગંધ—શોડમ	કમળ—પાણીમાં થતું લાંબી ડાં
રાજની—એહેનપણી; સખી	ડીનું ફુલ; કમળ કાકડીનું ફુલ
રંગાએરંગી—નૂદીનૂદી જતનાં	જળ—પાણી
હી આંખે વળગે—આંખને ઠં	એપાસ—ચારે તરફ
ડક આંખે તેવાં; જોવાથી આં	એલામણાં—શે બિતાં; સારાં દેખાત
ખ હરે તેવી	સાંજે—સંધ્યાકાળે
સુંદર—મજની	ગુલપાસ—એક જાતનો ફુલનો
સારી—ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ	છોડ છે
એકી રહ્યો—મસમસાટ થઈ રહ્યો	શોભવું—સાફ દેખાવું
મુલક—દેશ	ફેસૂડાં—ખાખરાનાં ફુલ
બાપો—સંધજો	વા'લાં—પ્યારાં
બારી—મોટો	સુંદર—સારી; મજની
નૂઈ—એક જાતનું ફુલ છે	પૂકે—પાછળ
જઈ—	પ્રેમ—હેત
કેતકી—	પાયણી—એક જાતનું પાણીમાં થ
સાહેલી—એહેનપણી; સખી	નારું ફુલ
ગુણી—ગુણવાળો; કાયદાવાળો	પરણી—લગ્ન કર્યું
મધમધી—એહેકી	ચાંદ્રસૂ—ચંદ્રમા સાથે
વન—જંગલ	ચાંદો—ચંદ્ર; સોમ
જોગમ—ચારે તરફ	હાંસું—હસવું

ખુબ—પુષ્કળ; મસ
ખાલ્યા—પ્રપ્રુલ્લિત થયાં
કરણાં—એક જાતનાં ફુલ
સમ—બરાબર; સરખાં
બનિયાં—બન્યા, થયાં
વનરૈભવ—જંગલનો ભયકો
ઈશ—પરમેશ્વર; ઇશ્વર
વાસ—રહેણું

જંગલીશ—પરમેશ્વર
ઇશ્વર—પરમેશ્વર
સમર—સઘળે ઠેકાણે
ધન—દોલત; પૈસો
ભાગ્ય—નસીબ;
ભવ—દુનિયા
સાર—મતલબ
સર્વો—પુરો થયો

અરે બહેન આપણાજ મુલકની ફુલો અને રમુજ છે અરે
બહેન સુવર્ણ અને સોડમ જે જરાયર છે. (૧) જૂઓ ફુલ જૂદી
જૂદી જાતના કેવા સારા દેખાય છે; અને તે જોવાથી આંખો ઠરે
એવાં છે. (૨) જૂઓ સોડમ કેવી મજની શ્રેષ્ઠ છે તેથી સઘળો
મોટો દેશ મસગસાટ થઈ રહ્યો છે. (૩) હે બહેન તમે જાઈ,
જુધ, કેતકી, પારેજાતેક, ચંપો અને ચંખેલીના ફુલ જુઓ.
(૪) ફાયદાવાળો ગુલાબ, મોમરો, જટમોગરો, ગુલછડી, તગર
તુળશી અને ડમરો જુઓ. (૫) અને ચારે તરફથી જંગલો બેહે
કી રહેલા છે માટે મોંઘાથી ઉચ્ચાર કાઢતાં સારી વાસ આવેછે.
(૬) જૂઓ પાણીમાં ચારે તરફ કમળફુલ કેલાં પ્રપ્રુલ્લિત થયાં છે.
અને સંધ્યાકાળે ગુલાબ કેવાં સારા દેખાય છે. (૭) આ ગુલલાલા
કેવા સારા દેખાય છે. અને ખાખરાના ફૂલ અને કસુંગા પ્યારા
લાગે છે. (૮) જૂઓ બહેન પેલાં મજનાં સૂરજફૂલ સૂરજની પા.
છળ હેતથી ફરે છે. (૯) પેલી પોચણીએ ચંદ્રમા સાથે લગ્ન કર્યું

છે. માટે જૂઓ ચંદ્રગાને જોઈને હસવું આવે છે. ચંદ્રોદય પછી રાત સારી દેખાય છે. (૧૦) તનમનીઆં અને કરેણાં પુષ્કળ પ્ર-કૃષ્ણિત થયાં છે. ૧૧) જંગલનો બપોરો જાણે પરમેશ્વરને ખોલાવેલો હોય તેમ માલુમ પડે છે, માટે લીલા જંગલમાં પરમેશ્વરનું રેકાણુ છે. (૧૨) જે જે ઠેકાણે હું જોઉં છું. ત્યાં પરમેશ્વર માલુમ પડે છે. નવલરામ કવિ કહે છે કે મારાં નસીય સારાં કે દુનિયાની મતલબ પૂરી થઈ. (૧૩)

નિશાળનું વર્ણન.

નિશાળ—શાળા.

વર્ણન—વ્યાન

પાય લાગુ—પગે લાગુ

ભાગ—ગટાડ

લુખ—૩મી

મુખ—મોં

જેવડી—જેટલી સરખી; અગેબર

જેનપણીઓ—સખીઓ; સાહેલીઓ

ચોપડી—પોથી

ચાલી—હીંડી

મનમેળે—અંતઃકરણના ઉમંગથી

ગવાય—ખોલાય

ગીત—ગાયન

રાજ—હમેશાં

રૂમાળાં—સારાં શોભતાં

પેટી—પાટીઆની ચોખંડી બનાવવા—તાળ

વેલી વસ્તુ

ઉમંગ—હોંશ

ખેળવણી—રમવાની વસ્તુઓ

ખુશકારની—મજની

આકાર—ઘાટ

જન—માણસ

રીઝી—રાજ થઈ; ખુશી થઈ

ચળકવું—પ્રકાશવું; તેજ મારવું

ચોકડું—ચાર ખુણાની વસ્તુ

લખોટો—મોટા લકટા

જેવડે—જેના લીધે

ગણે—ગણતરી કરે

ખાળા—ખાળક; નાની છોડી

નવરંગી—જાત જાતનાં; તરેહ તરેહનાં

રેહનાં

તવા—તાળ

નકતકતા--અળકતા	શાંત--હડો
ખીંત--દીવાલ.	સ્વમાન--ગિમ્મજ
બાલા--સાગ	મદા--હમેશાં; દરરોજ
ખુખ=ખુખળ	મીઠું--મધુર, સારું.
ખરવુ--ખાંધવું; ટીંગાવવું	બાખે--ખેલે
તખતા--દર્પણ; આરમીઓ	શીખવવું--અતાવવું
ગેળે.--દાગેવો પૃથ્વીનો આકાશ	છટા--મપકો
ર છે તે.	ચિત્ત--મન
ચોગમ--ચારે તરફ	ચોટે--સાગે
ચીતખો--કાઢ્યો	ઘટા--ગળીઓને બરાબ
ચકરચકર--ફરફર કરતો.	રમવું--ખેલવું
ફરતો--મગતો	કડું--સારું
ખરો--નફી, ખરેખર	શીખવું--બણવું
સાચું--ખરે	રોજ--નિત્ય; દરમિયાન.
દિવસ--દહાડો	રદલ ગે--હાંશલાગે; રસલાગે.
સખી--ખેલેનાપણી	બણીએ--શીખીએ
સંગ--સોખત	ખ્યાર--હેત; પ્રીત; પ્રેમ
મતિ--બુદ્ધિ	બાગ્ય--નશીય
બાણુરંગે--હાંશથી બાણું.	મંગે--ઉઘડે.
મગ્ન-શોખ; મગત	બાણુતર--બાણવું
બાણવું--શિખવું	વણુ-સિવાય, ખીજું
રમ્મ--છુટી	નરનાર--સ્ત્રીને પુરુષ
રમવાની--રમત કરવાની	પશુ--ચાર પગના જનાવર
મહેતાણ--સિક્કક; મારતર	અપાર--ગણાય નહી તેટલાં
મગ--હેત, પ્રીતિ	સરખાં--ખરોખર
રાખે--અતાવે.	નરખ્યાં--ખેયાં

હે માતાજી હું તને પગે લાગીને કહું છું કે તું મને શાળાએ

મુક, અને હે માતાજી હું મારા મોઝમાંથી જે માથું તેની રૂચી
તું મટાડ. (૧) હે માતાજી મારી સખીઓ મારા જેવડી છે માટે
તમે જુઓ કે ઘણી ખરી પોતાની પોથીઓ લઇ આ હીંડી મા-
તાજી. (૨) હે માતાજી તમે જુઓ કે તે પોતાના મનના કેવા
હિમંગથી શાળાએ જાય છે, અને હે માતાજી તે જ્યાં જાય છે,
ત્યાં દરરોજ ગાયન ગવાય છે માતાજી. (૩) હે માતાજી આ એક પેટી
સારા સારા રંગથી ભરી છે, તેનો એ હોસથી ત્યાં ખેડી ખેડી
તપાસે છે. માતાજી. (૪) હે માતાજી રમવાની વસ્તુઓ મગ્નની
ખીજ ઘણી છે. જેમાંની એકને માણસો ખુશી થઈ આશ્વરની ર-
મત કહે છે માતાજી (૫) હે માતાજી વળી આ શોભીતા ચોકડ
છે તેમાં લખોટા ભરવેલા છે તેથી નાની છોડીઓ ગણતાં શીખે
છે. માતાજી (૬) હે માતાજી તાજ અને નવી નવી તરેલના નકશા
આરસીઓની માફક ચગકે છે તેથી તેને સારી રીતે દિવાસે ટગા
વ્યા છે. માતાજી (૭) હે માતાજી ત્યાં ચારે તરફ ચિત્રેસો એક
પૃથ્વીનો ગોળો છે, અને હે માતાજી ખરું કહું છું કે તે ચક્રો
ચક્ર ભમે છે. માતાજી (૮) હે માતાજી હું એક દહાડો મારી
ખેનપણી સાથે ત્યાં ગઈ હતી, તેજ દિવસથી મારા મનમાં હોંશથી
ભણું ભણું એમ મારી ખુદ્દિ ફરી ગઈ છે. માતાજી (૯) હે માતાજી
શાળામાં તો શીખવાની ગમત છે. અને વળી એક વાગે ખેત્રવાની
છૂટી આપે છે. માતાજી (૧૦) હે માતાજી શિક્ષકો સઘળાં ઉપર
હેત રાખે છે. અને હે માતાજી તે હમેશાં ઠંડે મિઝનજે મહુર ખેલે
છે. માતાજી (૧૧) હે માતાજી તે ઠેકણે ભણાવવાનો ભપકો ધણો
સરસ છે. હે માતાજી જેમ દાડની ડાળીઓ ચારે તરફ પ-

ચરાધ રહી છે તેવી રીતે મારું મન લાગે છે. માતાજી (૧૨) હે માતાજી આવી શાળાએ મારે ખુશીથી જવું છે. હે માતાજી રંગવા કરતાં શીખવું હમેશાં ગમે છે. માતાજી (૧૩) હે માતાજી બહારથી શાળાઓ જોતાં ધણી વહાલી લાગે છે માટે હે માતાજી જો ત્યાં જરૂર પ્રેમથી શીખીએ તો હે માતાજી મારાં નશીબ ખુલે. માતાજી (૧૪) હે માતાજી પૂરૂષ કે સ્ત્રી બણ્યા વગરના પશુ બરોબર છે. એટલા માટે હે માતાજી મેં વિદ્યામાં ગણાય નહિં તેટલાં મુખ જોયાં છે. માતાજી (૧૫)

ધોરણ ચોથું.

ઇંધિરનું જ્ઞાન.

ધોરણ—ગર્જ, કલામ.

મારું—વાસ્તે, માટે

ધ્યાન—ચિત્ત, મન.

જગત—દુનિયા

નિભાવે—ચલાવે

બાળુ—મજનકરું; પ્રાર્થના કરું

ભાવે—હેતે, પ્રેમે

ખસક—દુનિયા, જગત

પસક—થોડામાં થોડો વખત

જનાવે—કૃત્પન કરે

આહે—ઈચ્છે; મરજીમાં આવે

ઝટ—જલદી

હુઆવે—પુરાડે

વિશ્વનાથ—પરમેશ્વર; દુનિયાનો ધણી

સુર્ય—રવિ; આદિત.

શોભાવે—મારું દેખાડે

ચંદ્ર—સોમ; ચંદ્રમા

ચળાકાવવું—અજવાળું આપવું; તે

જ આપવું.

ધુમટ—ગોળ આકાર.

ટેકાવવું—આધાર આપવો

અસંખ્ય—ગણાય નહીં તેટલાં.

જોજો—દડાજેવી વસ્તુ

ગળાકાવવું—નાંખવું; ફેંકવું

જડ—જીવવગરની વસ્તુઓ;

ધર્મ—પંથ

ધરાવવું—ધારણ કરવું; દેખાડવું

મન—ચિત્ત

સુકિત-મોક્ષ
 અદાવે-ભાવે; મુકે
 પ્રાણુ-અવ, આત્મા
 આધાર-ટેકા
 સાર-ગતલગ, તત્વ
 ડાદયો-શાણો
 દયાવંત-રેહંગવાળો; દયામાળો
 આદિ-શરૂઆત,
 અંત-છેડો;
 સફળ-ગંધા; સધળા

શક્તિ-ગળ; જોર
 શુભ-રાખત; તૃપ
 અનુપ-કૃપમા આપી ન શકાય
 તેવું
 અકળા-કળાય નહીં તેવાં
 અરૂપ-ટોળા વિનાનું
 મનવાણી-મન અને વાચા
 સુખ-છાની; બંધ
 શુભ-વખાણુ કરે

આ દુનિયાનો ચક્ષાવનાર જે પરમેશ્વર છે તેની હું
 ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું, આંખ મીચીએ અને ઉઘાડી-
 એ એટલામાં જે દુનિયા કૃત્તમ કરે છે તેની હું ખરા પ્રેમ-
 થી પ્રાર્થના કરું છું. જ્યારે તેની મરજીમાં આવે છે ત્યારેજ-
 રા વારમાં ભુરાડી દે છે તેની હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું-
 છું. તે વળી દુનિયાનો ધણી કહેવાય છે. તેની હું ખરા પ્રે-
 મથી પ્રાર્થના કરું છું. જે આ આદિતને સારી શોભા આપે છે
 તેની હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું. જે આ ચંદ્રમાને તેજ
 આપે છે તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું. જે આ-
 કાશના ધુમટને આધાર આપે છે, તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી
 પ્રાર્થના કરું છું. મણાય નહીં તેટલા ગોળા ગળડાવે છે તેની
 હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું. શૂન્ય વસ્તુઓમાં જે ધર્મ
 પારખુ કરાવે છે તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું જે
 બંધા છવોને ટેકા આપનાર છે તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના

યંના કરું છું જે તત્વમાંનું તત્વ છે તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું. જે શાણો અને દયાળુ છે તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું જેનો જન્મ નથી અને મરણ પણ નથી તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું. સત્વળા જગ નો રાગ છે તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું જેને ઉપમા આપી શકાય નહિ તેવો એક છે તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું. જે ઠેકાણે મનના વિચાર અંધ હોય અને તે ભણે તેનીજ હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું. નાન સરાગ કવિ કહે છે કે તેના કેલી રીતે હું વખાણુ કરું. એ-વા એ પરમેશ્વરની હું ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું હે પ-પરમેશ્વર તેનો તુંજ છે માટે તારી ખરા પ્રેમથી પ્રાર્થના કરું છું.

ચોમાસુ

ચોમાસુ—વરસાદના ચાર મહિના	પાન—પાંદડું
વાદળીઓ—વરસાદના વાદળાં	ફર્યો—ગદલાયો
ધુમાધુમ—દોડાદોડ	વવન—વાયરો
માડી—શરૂ કરી	ફર્યો—રથીર થયો
માડી—માતા; મા	ઈશાન—પૂર્વ અને દક્ષિણ વચ્ચેનો
હાલા—ખરે	ખુણો
હથ—હમણાં	શ્વાસ—દમ
ધામ—ગફારો; ઉકળાટ	જીવ—આત્મા; પ્રાણ
કેરી—આંખાનું ફળ	રંધાય—અકળાય, ગભરાય
ખાકુમાં—ગફારામાં	પળીઓ—પાંખવાળા પક્ષીઓ.
ધાલી—મુકી	વિખેરી—છુટીકરી
હાલતુ—ડોલતું; બુલતું	ધુળ—રેત

નાહે-નકાય.

જુડી-નકારી, ખરાબ

અંગ-શરિર

અળાઈઓ-પરસેવાની ફેલ્લીઓ.

કરડીખાય-ગટકાબરે.

સાંજ-સંધ્યાકાળ

સુખ-નિરાંત; આરામ

અધવાયો-પુરોધવા આવ્યો.

અપાડ-એમાસાનો પહેલોમહિનો

મેહુલો-વરસાદ

મેરકરી-કૃપાકરી, મેહુરખાની કરી

ખેડી-જમીન ખેતી કરી

ખેડુત-ધરતી ખેડનાર

આસ-ખેતરમાં હળવતી લીસોટા

પાડેલા તે

વાટ-રાહ

દાઢી-નિલ; હમેશાં

ઠરી=નિરાંત કરી.

ઠાંગ-ઠેકાણે

ખજાસી-નાવિક; વહાણવટી

સંન્યાસી-સન્યસત ધારણ કરનાર

વેપારી-રોજગારી

અધિકારિયો-કપરીઓ; અમલદારો

પ્રવાસ-મુસાફરી કરવી.

મેસમ-રૂતુ

બધાં-સઘળાં

વાણી-મોટા નાવો.

નદી=મોટી પાણીની નેહર.

નાળે-નાનું વેળાઈ; નેહર

નીર-પાણી

હરણ-મૃગ

પ્રાણ-આત્મા

લુપી=કોરી

સુકી-સુકાએલી

ખડંગ-ખડંગ થતો અવાજ.

ભાંચ-ધરતી; જમીન

પગપચ-પાણીપણી કરતાં.

પોકારવું-ખેલવું

જોડે-સાથે

પપૈયા-ચાતક પક્ષીઓ

પ્રાણીમાત્ર-જીવજંતુ

આધાર-ટેકો

મેધરાજ-વરસાદનો રાજા

મહારાજ-મોટારાજા

માઝારાખો-મરિયાદા રાખો; અ-

દળ રાખો

ધાતાં ધાતાં-દોડતાં દોડતાં

વાદળ-આકાશમાં એકઠી થયેલી

વરાળ

ગગન-આકાશ

ધેરી-કેદ કરી; આંતરી

અધારકોટ-અધારનો કીલ્લો.

ગનાવે-કરે

અમક અમક-ઝમઝમ; ઝકઝક.

વીજના-વીજળીના

અગકારા-ઝગકારા

કડકડયાં-વાઝાં; કડાકા થયાં.

નગારાં-તાંસાં

છુટયો-વાયો.

લહેરું-ઝાપડું.

વર્ષો-આઘ્યો

નિશ્ચે-ખરેખર; નક્કી.

ધારું-વિચારું

મુશળધાર-પુષ્કળ વરસાદ વર્ષો

સગંધ-સારીવાસ

ઉડી-મસમસાટ થઈ રહી

શાંતિ-નરમ પ્રકૃતિતી, સ્થિતી.

સંસાર-જગત, દુનિયા

અરે માતા આ વરસાદના વાદળાઓએ કેવી દોડાદોડ શરૂ કરી છે તેથી આ માતા હવે વરસાદના દિવસ આવશે કે શું? (૧) અરે શું હમણા નહિ આવે. જેરીઓ ડામમાં ઘાલી હોય તેવી રીતે બહારો થાય છે. (૨) હમણાં વૃક્ષનું એક પાંદડું ઝૂલતું નથી અને હમણાં વાયરો બદલાયો અને દેશાન તરફ જઈને સ્થીર રહ્યો છે. (૩) આત્મા ગભરાય છે તેથી ખીત-કુલ દમ લેવાતો નથી અને પાંખવાળા પક્ષીઓ પોતાની પાંખો છૂટી કરીને રેતમાં નદાય છે. (૪) આ શરીર ઉપર ખરાબ પર સેવાની ફાલ્તીઓ ચટકા બરે છે. અને જ્યારે સંધ્યાકાળ થાય છે ત્યારે કાંઈક જરા સાડ થાય છે. (૫) અપાડ માસ પૂરો થવા આવ્યો તેથી હવે જોઈ સર્વે ભોક્ષા કહે છે કે હવે તો વરસાદે કૃપા કરવી જોઈએ (૬) ખેડુત ભોક્ષા પોતાની જમીન ખેડી પોચી કરીને ચાસ પાડે છે અને હમેશાં ખેતરમાં હજા હજા વરસાદની રાહ જૂએ છે. (૭) વહાણ વટી, મુસાફરો અને વળી રોજગારી ભોક્ષા, અમલદારો અને સાધુઓ નિરાંત કરી એક ઠેકાણે ખેસે છે. (૮) વરસાદની રૂઠ શરૂ થઈ તેથી સઘળા વહાણો અંધ પક્ષાં. નદી અને નહેરોમાં ખીલકુલ

પાણી છે નહિં તેથી મૃગોના જીવ જાય છે. (૯) જમીન સુકા
 ઝેલી, પાણી વગરની અને ભૂખી છે તેથી ધરતી ખડંગ
 થાય છે અને આતક પક્ષી પાણી પાણી માગે છે (ખેલે છે.)
 (૧૦) સધળા પ્રાણીનો ટેકો વરસાદ ઉપર છે, તેથી સઘ
 ણા લોક કહે છે કે હું મોટા રાજા તમે આંતો અને અમા-
 રી આગર રાખો. (૧૧) કાળાં વાદળાં દોડતાં દોડતાં આ-
 વે છે અને આકાશને ઘેરી આંધરાનો કીલ્લો બનાવે છે (૧૨)
 વીજળીના જગદારા ઝક ઝક થાય છે અને કડ કડ જાણે ન-
 ગારાં વાગતાં હોય તેમ આકાશમાં ગડ ગડ થાય છે. (૧૩)
 હવે પવન વાવા માંડ્યો અને વાનો ઝપાટો હીક આવ્યો,
 તેથી હું નક્કી ધાર છું કે કોઈ ઠેકાણે વરસાદ વરસ્યો હશે
 ખરો. (૧૪) વરસાદ પડવા માંડ્યો ઓ પડ્યો અને તેનો
 મોટાં મોટાં ફેરાંથી પડવા માંડ્યો, તેથી આ ગરમીના બનાવ-
 નાર નવલરામ કહે છે કે સારી વાસ ગસ ગસાટ થઈ રહી
 અને દુનિયામાં બધે શાંતી થઈ. (૧૫)

જનાવરની જાન છ ચોડો,

જનાવર—પશુ	ખેટ—હોકરો
જાન—એક માગથી બીજો માગ	પરણેછે—સગન થાય છે
પરણવા જતો વર અને તેની	દોલ—દગદગ અવાજવાળું નગાર
સાથેના માણસો	નગારાં—તાંસા
મેઘા ડાંગરગાજો—વરસાદના	બેર—એક જાતનો બેરવીનાદ
લાનીપેઠે થતો અવાજ	સુર—અવાજ; સાદ
ખાધનો—ખાયડનો	સરણાઈ—એક જાતનું વાજાંત

તીથા—જીથા	અરાઢે—અઢાર
સામેજા—વરની આગળ ઘેડે આ	વાંકડા—વાંકા
ગર ગાડીમાં બેઠેલાં છોકરાં	કામઢાર—મોટા કારખારી; વજીર
શેખિતા—સારા દેખાતા	ગેડે—પેઢે
બેટાબેટી—છોકરા છોકરી	ઢાર—ઝોળા
ડીક—સારી	દાંતવાળા—દાંતવાળા
લોકનીદકમળી—માણસોમેમાં થયાં	ન્યાળીને—નિદારીને; તપાસીને
જરા—કાંચિત, લગાર	ડોલતા—હાલતા; ઝુલતા
ઠમ—મુકામ જગ્યા	ગેહ—પૈસાઢાર; સાદુકાર
દાસો—ખાલી; બારેલા વગરનો	ઘણા—પુષ્કળ; ખુબ
દોડવું—દોડ મૂકવી	પાડો—ભેંસનો છોકરો
વર—પરણતાર	કઢંગા—બેટાળ વાળાં
ખાપ—પિતા	ખડ—વાસ
દડપડ—ઝડપડ કતાવળથી	જડ—મુઢ
દાઢીગાળો—દાઢીવાળો	ગડ—પુટ
જેરો—ગળ; જેર; શક્તિ	આખઢાડી—મીઘાજ જેનો રલો,
બેમાં—બેકઢાં	ડોળા કાઢી
જાવ—હાલ; ખાર	છાતી—હૃદય; હૈક
દોરો—જવાવરો	લીસરી—લીકળી
રાતામાત—મગર મચ્છ થગેલા	ખુબ—ઘણાં; પુષ્કળ
આખસે—નાંઢ	ખુંખારા—હોકારા
શિંગડું—શીંગઢોરના માંખા ઉ-	વછળતાં—કૂઢતા; વછળા મારતા
પર હોય છે લે	ધોડસો—ધોડા, અથ
ગામ—સ્તો	સારા—રૂપાળા
પઢ પોલિસ—સિપાઈ જાત્રે પો	ઢઢુઓ—ખચ્ચરો
લીસનું કામ કરતો હોય તેમ	ડગુમગુ—ધીરેધીરે;
અથ—મોટા; કસા	ચાતતાં—હીઝા
હીડવું ચાલવું	પૂડે—પ્રછવાડે
ગોડે—ડોડે	હાજુહાજુ કરી—હાહા કરી

ડીકાં-ડકાણાં; ડગોરા; સાકડીઓ
 િત્તા-વગર; સિવાય
 અતેડા=ડકાણાં વગર જેને ચાલવું
 ફાવતું નથી તેવાં ગધેડાં
 હારોદાર-જેડાજેડ
 માંહેમાંહે-એકબીજાના
 લપ તા-છુપાતા; સંતાતા
 કામળા=કામળો; ધાગળી
 ઓઢી-પહેરી
 ગાડર-ધેરાં
 પિતરાઈઓ-પોતાના કુટુંબના પા-
 મેનાં સગાં
 અકલ્પ-અધિક
 વહેવાઈ-વરને કન્યાના પાપ એ
 ક એકના વહેવાઈ થાય
 કોડી-જરા; લગાર; થોડી
 આડાઅવળા-આગતેમ
 લેખું-ગણતરી
 સાગર-દરિયા
 તણે-નો
 દેખું-જેડું
 વાજે-વાગે
 વાગનં=વાજનં
 વિલાતી-વિલાયતી
 બેરભૂગળ=એક જાતનાં વાજનં
 ઝાંઝરી-ઝાંઝો
 બરડતીજતી-ગાતી હોડતી
 વરરાજ-રાજના જેવો જાનલો
 વર

માસ-મહિનો
 માળ-માળક અથવા નાનું છોકરું
 ડડપાયું-વિદવા થયો, લગ્ન થયું
 ઠપ-જલદી
 ઢોળીમાં-ખોઈઆમાંથી
 મન=ચિત
 માડી=મા; માતા
 રતું-રાજ્યતું
 માંગળ-સારાં; સુખ
 દરખીદરખી=ખુશીખુશી થઈ; રા-
 જરાજ. થઈ
 માંદરણી=જનવડીઓ; વરની જન-
 નમાં વરની તરફથી ગએલી
 સ્ત્રીઓ
 માટે-હાંશે
 મરખી-વારતે; માટે
 આણી-લાવી
 આડાશ પાડોશણે=નજીકના પા-
 ડોશિઓ
 આઈપણી=મેહેનપણી
 નેડી-ખોલાવી-લાવી
 વીસયાં-શુદ્ધાં
 કુદે-કુદકા મારે
 સામટાં=એકદમ બધાં
 સૂર-અવાજ; ધારો
 છુદે-બગાડે
 મેંમેં-અકરીનું ખોલવું
 ભુકંતી=ગધેડીનું ખોલવું
 મુકું-ખરાબ; નકાર

મ્યાંકું-મ્યાંકું-બિલાડીનું બોલવું.	ધનધન-શાગાશ શાગાશ
વેર-દુરમનાઇ	ચારપગાં-ચાર પગ વાળાં
કૂકું-નડાડું	સમજે-મજે
હુકહુક-એવું બોલતી વાંદરી.	હસવું-ખુસીયવું
નાચે=નૃત્ય કરે	વારું-જેવું

આ બકરીનો છોકરો આજે પરણે છે, તેથી જનાવરની જાન ધમ ધોર વરસાદના માંડવાની પેઠે ગાજે છે. ૧. લાંઢોલ, તાસાં, ભૂંગળા અને સરણાઈના સાદ જીણા સંજળાય છે ઘેરીનાં છોકરા અને છોકરીઓ મળી સો સામેલા થયા છે અને તે ધણુ સાન દેખાય છે. (૨) લોક એટલા થયા છે કે જરા પણ જગ્યા ખાલી નથી. અને લાં પરણનારનો દાદીવાળો પીતા ઉતાવળથી દોડે છે (૩) સાંજનનું કંઈ પણ પૂછવાનું નથી, કેમકે બકરીએ બળ ક્યું તેથી મોટાં મોટાં જનાવર હેતળી ભેગાં થયાં છે. (૪) મગરમઝ સાંઢીઆઓએ પોતાનાં શિગડાં પંસરાં રાખ્યાં છે, તેથી જાણે પોલીસનું કામ કરતા હોય તેમ તેઓ રસ્તો મૂકાવતા જાય છે. (૫) સાંજનમાં મોટાં મોટાં કુટુંબ ને પોતાની ઉચી ડાક રાખી ચાલે છે અને મોટા કારભારીઓની પેઠે તેના શરિરના અદારે બાગ વાંકા છે. (૬) ઝોળમાં મોટા દાંતવાળા એક બે દાથી છે. તે શુંદરાળા શેઠ જાણે કે મોટા શેઠ આવતા હોય, તેમ નીચું તપાસતાં ને ડાલતાં ડાલતાં ચાલે છે. (૭) દાથી તો ધણુ થોડા છે પણ ઝોળો રોકતા પાડા પુષ્કળ છે, અને તે કાળા ભેડાળવાળા મુંઢ ધાસ ખાઈને પુષ્ટ થયા છે. (૮, ડોળા કાઢી ધણુ હાંકારા કરતા છાતી બહાર

નીકળી અને સારા સામજન થઈ ઘોડાઓ કુદતા કુદતા ચાલે છે. (૯) ખચ્ચરો ધીમે ધીમે ચાલે છે અને તેની પાછળ કં-
ગાલ ગધેડાં ચાલે છે અને જે ગધેડાને ડફળા વિના ચાલવું
જ્ઞાતું નથી તેવા ગધેડા દાઝ દાઝ કરે છે. (૧૦) આ દ-
નને જોડે જોડે એક ખીમની પાછળ સંતાતા હીંદે છે, અરે
પેલું કાગળો ઝોલીને આવે છે તે કાણુ હશે એ તો વળી
ધેડાની મા છે. (૧૧) વહેવાઈના સગા વડાજામાં એક ત-
લમાર પણ ખુદ નથી, માટે તમે જુઓ કે તેઓ આમ તે-
મ એક ખીમની પાછળ દોડી જાય છે. (૧૨) વરતો બા-
પ બકરો છે. અને તેની તો કંઈ ગણતરી પણ નથી હું
આજે કેવો શિંગડાનો દરિયો જોગિયુ (૧૩) હવે વરરામનો ઘોડો
આવ્યો તેની આગળ નિલયતી વાછવ વાગે છે અને તેમાં બેર
ભૂગળ અને ઝાંઝો છે તેમાં એકઠો સ્વર સંજગાય છે
(૧૪) રાજ જોયો અનેયો વર એ મહિનાનો છે માટે તે
બાબક રૂવે છે અને ખોઈયામાંથી જ્યારે પોતાના છોકરાનો વિ-
વાદ થાય છે ત્યારે તેની માનું મન રાજ થાય છે. (૧૫)
બકરી બાપ વળી ખુશી ખુશી થઈને સારાં સારાં ગંગળ ગી-
ત ગાય છે અને હાંસથી જોવાને વાસ્તે જાયડીઓ પુષ્કળ
છે. (૧૬) બકરીબાપએ પોતાની નાતની અને ખીજ પોતા-
ના સખીઓ બહેનમણીઓ અને નજીકના પાડોશીઓ વિ-
ગેરેને લાવી છે. (૧૭) જનમાં ભેંસ, છાંણ, ઉંટડી, ઘેડી, ઘો-
ડી, ગધેડી, ઘેનુ, ગિલાડી અને ઉંદરડી હતાં એ સર્વેને એક
કૂતરીએ ખોલાવ્યા. (૧૮) વળી વાંદરાઆને શુદ્ધાં નથી

કુમક આ દશ વીસ કૂદે છે એ બધાં ભેગાં થઈ અને કના-
વળથી ગાય છે તેથી રાગને બગાડી નાંખે છે. (૧૯) કાઠ
બેં બેં કાઠ બેં બેં અને કેષ નહાઈં બોલે છે અને કેષ
ચું ચું અને મ્યાંડ મ્યાંડ કરે છે એવી રીતે કાઠનું વેરવા-
ળી નહાઈં બોલે છે. (૨૦) જીઓ આ હુક હુક કરતી વાંદ-
ળીઓ કેવી રીતે નાચે છે. શાળાશ શાળાશ ચકરી બાઈ તા-
રા જેવી કાઠની જાન જોષ નહોતી. (૨૧) ચર પગાં વાળા
પશુની જાન આ બે પગવાળા માન્યને વાસ્તે બનાવી છે કેમકે
જો તે સમજે તો તેની મતઝય લે નહીતો હસવા જેવું છે, (૨૨)

ભાષાના વખત.

વખત—વેળા; અવસર
ભાષાનો—શીખવાનો
વહી—જતો
પસ્તાવા—ફિકર
બાળાપણ—નાનપણ
અવસર—વેળા; વખત
જીવ—પ્રાણ; આત્મા
જીવતરમાં—જીવંતી માંહે
ચોમાસું—વરસદના મહિના
આખું—સધળું
વરસ—ઝાર મહિના
પસ્તાવછે—ફિકર કરેછે. પશ્ચાતા-
પ કરેછે
બાળપણ—નાનપણ
ચિત્ત—મનુ-

કાળ—વખત; વેળા
ગિરફતાર—સપડાઈ મચેલી હાલ-
ત, ખટખટ
દુનિયા—જગત
મર્થી—મહેનત કરી
કુમળી—નાજુક.
ડાળ—શાખી; ડાંખળી
પાકી—દેવતામાં પકવેલી
કાઠી—ઢાણા બરવાની ઘડી
કેડીના કાના—ઘડીની કોર
ટકુટકુ—ટુટકે ટુટકે; અટકી અટ-
કી
મબરાય—અકળાય
ખાળક—છોકરું
ટાળ—મટાડ; કાઠીનાંખ

આગમ-સુસ્તિ
 ઉપાગ-હામ
 વિના-વગર; સિવાય
 નરના-સ્ત્રીઓ પુરુષ
 નિદાન-આખર; છેવટ
 દુઃખ-સંકટ
 રીયાય-પીડાય
 રમત-મોજશોખ
 રૂઢી-સારી
 રૂઢે-પાછળથી
 રૂઢી-નહારી; અરાગ
 અરે-સાચું; સત્ય
 હાલપણ-વિવેક
 સિદ્ધિ-ધુટકો
 બાવ-અવતાર; જન્મારો
 સુખ-આગમ; નિરાંત
 પગાય-મેળવાય
 વિદ્યા-હુતર
 વણ-સિવાય, વગર
 પશુ-ચારપગવાળું; જનાવર

સરખું-ચરોતર
 કહેવત-કહાણી
 સાચી-અરેખરી
 સદાય-દમેશાં; નિત્ય
 જન-માણસ
 જનાવર-પશુઓ
 સમે-વખતે
 પડિત-વિદ્વાન
 ગુગતું-જોડેએ તેવું
 વારવાર-ઘડીએ ઘડીએ
 વાલે-હોતે, પ્રાંતે
 રણ-ગંગલ
 મૂઠું-મોળાડું; જેનાથી મોલીના
 શકાય તે
 મૂળ-કારણ
 પ્રિદ્ધા-શિખામણ
 અમણ-બણા વગર
 પશુપદ=જનાવરની ઉપમા
 પાગવા-મેળવા
 ચાલ્ય-ઈરછે

આ શીખવાનો અવસર જતો રહે છે જતો રહે છે અને
 માટે તેને પછવાડેથી શીકર થાય છે. એનાઈ પછી ઘણી શીકર
 થાય છે માણસના જીવતરમાં અરો વખત નાનપણમાં શીખવા-
 નો છે આ શીખવાનો અવસર જતો રહે છે જે ખેડુત લો-
 કા ચોમાસામાં ખેડે નહીં તો બાર મહીના સુધી તેની શીકર
 કરે છે. આ શીખવાનો નાનપણ ગયું એટલે શીખવાનો વખ-
 ત ગયો એમ કહેવાય છે આ શીખવાનો વખત પાછળથી જ

મનની ખટપટમાં પડનાથી કશું બણાતું નથી. આ શીખવાનો. વખતે મહેનત કરીને દુરસદ મેળવે તોપણ જેમ નાણુક ડાળી વળી શકે છે અને ધનુડું વળતું નથી તેમ મોટ પણે યરાયર ભણી શકાતું નથી આ શીખવાનો. જેમકે પક્ષી ઘડી ઉપર પછાડેથી કાના ચોડાતા નથી, તેમ તે પણુ-દુટક દુટક વાંચી અકળાય છે આ શીખવાનો. માટે હું આ-ળક તું તારી સુસ્તાઈ કાઢી નાંખ, કેમકે હજી તારા હાથમાં ઈલાજ છે આ શીખવાનો અવસર મન્ય છે શીખ્યા વિના પુ-રેષા અને સ્ત્રીઓ નક્કી ઘણા સંકટમાં આવી પડે છે અને પીડાય છે આ શીખવાનો અવસર જતો રહે છે. રમવું અ-ત્યારે તો સાઈં ત્રાગે છે પણ પાછળથી મોટપણે તે ખોટું છે એમ માલમ પડશે આ શીખવાનો અવસર જતો રહે છે. હું બાઈઓ વખતે બાણુવું એ ખરું અને રમવું એ ખરું એ-જ વિવેક કહેવાય છે. આ શીખવાનો અવસર જતો રહે છે. આ દુનિયામાં શીખ્યા વગર કાંઈપણ છુટકો નથી, કેમકે બ-ણેલાંજ માણસો આરામ મેળવે છે આ શીખવાનો અવસર જતો રહે છે. વિદ્યા રૂપી દુનિવર સિવાય માણસ જનાવરની યરાયર છે એ કહાણી હમેશાં ખરી છે. આ શીખવાનો અ-વસર જતો રહે છે. માણસ અને પશુ જન્મ થતી વખતે અક્લમાં યરાયર હોય છે આ શીખવાનો અવસર જતો ર-હે છે. પણ માણસને જોઈએ તેટલું બણાવે તો તે વિદ્વાન જેવો થાય છે આ શીખવાનો અવસર જતો રહે છે. ધડીએ ધડીએ હેતથી બણાવતાં નાનાં જોકરાં ખોલીને, ભણી શકે છે

આ શીખવાનો અવસર જતો રહે છે. જો તમે છોકરાને જ
લાગે રાખો તો તે માણસના જેવું બોલતાં શીખે નહીં, કેમ
કે બોધના લીધે અક્ષય વધે છે. આ શીખવાનો અવસર જ-
તો રહે છે. એટલાજ માટે જ્યાં શીખામણો માતી લો કેમકે
શીખામણથી માણસ મોટા થઈ શકે છે આ શીખવાનો વ-
ખત મન્ય છે. નવલરામ કહી કહે છે કે જે બહુ વયસ્ક રહે
તો તે જનવરની ઉપમા મેળવવા ઈચ્છે છે આ શીખવાનો
અવસર જતો રહે છે

ગાયના ગુણ.

ગુણ=ફાયરો
વાલી-પ્યારી; વહાલી
ગૌરી-ગાય; ધેનુ
ગરીબ-કમાણ; રાંકડી
ગુણવાળી-ફાયદાવાળી
રૂપ-ડોળ; આકાર
રૂઠું-સારું
મુખ-મોં
ભૂખ-રૂચી
ભામ-મટાડ
ધોળુંઅંગ-ખોઈ શરીર
રાંકડી-ગરીબ; કમાણ
હેતાળી-માયાવાળી
કંઈ-ગળું
ધંટડી-ચંપટા
ધણધણતી-ખડખડતી

ચરણ-પગ
ઝાંઝરીઆ-ઝાંઝો
ઝણઝણતી=ઝણઝણતો-અવાજ
વળતી-ફરતી
ભાંભાંગાં-એવા ઉચારથી બોલતી
ભાવ-હેત; પ્રીત; હોંસ
કથનો-કુદકો
વાછરું=ગાયનું બચ્ચું; વાછરડું
યનયનતું-યનયન કરતું
પ્રેમ-હેત; પ્રીત
મુણતાં-સાંભળતાં
છગતી-કુદતી
ધેલી-ગાંડી; દિવાની
કદી-કાંઈ દિવસ
કૂંડી-ખસેડી; હડસેકો
પટ-રસ્તો

બચાવી-જાળવી; સાચવી
 રહેમ-દયા, કૃપા
 દીસ-શરીર
 મારનાર-સખ કરનાર; શિક્ષા કરનાર
 બારે-ધણી; બહુ
 રીસ-ફોધ; ગુસ્સો
 અતિશ-વધારે; ધણીજ
 ધર્મ-પંથ
 ગર્મ=છાંતો વિચાર; ગનની છાંતી
 વાત
 પરગ-શ્રેષ્ઠ. ઉત્તમ; મોટો
 લલો-સુણ્યો, સાંભળ્યો
 ગૂઢ-છુપ્યો
 ગરીબપણાનો-ગરીબાઈનો; રાંક
 પણાનો
 મલો-લીધો; ધારણ કર્યો
 પરાપકાર-પારકાનું બહું કરવું તે
 રાજી-પ્રીતી
 જશ-કૃતિ; આગર
 જગ-દુનિયા; જગત
 ગજી-ફેલાઈ
 ગુણકારી-દાયદાવાળું
 સ્વાદ-મીઠાશ; લહેજત
 દહીં-દુધમાં ખટાશ નાંખવાથી
 જે બાજી ગયેલો ખાટો પત્ત
 થી તે
 ધી-ધૃત
 માખણ=દહીં વલોવેથી જે ઉપર

તરી આવે છે તે પદાર્થ
 ઘાસ-દહિમાં ખાણી નાંખી વલોવે-
 થી જે ખાટો પદાર્થ થાય છે તે
 ઘાસ-રેઠાણુ; મુકામ
 અમૃત-ધણી મીઠી; અમરત
 ધૃતીપર-જમીન ઉપર; ધરતી
 ઉપર
 અમ-અમારે
 અર્થે-વાસ્તે; માટે
 સરજે-અનાવજે
 અર્ધી-ખાંડ તથા માવાનો અના-
 વેલો ચોસકાં જેવો પદાર્થ
 પેંડા-ખાંડ તથા માવાનો અનાવે-
 લો પદાર્થ
 યાસુદો-દુધને બાળીને રાખડી જે-
 વું કરે છે તે
 શિખાંડ-દહીંને લુગડા વતી છેની-
 માંહે ખાંડ નાંખે તે
 ગડો-મોટો
 લાવો-ઓરિઓ
 પ્રસાદી-ગક્ષીસ; મહેરબાની
 સુખનાતા-સુખ આપનાર
 સાચીજ-ખરેખરી
 તાડ-ઉપકાર; બદલો
 પપાળું-હાથ ફેરવું
 સુંદર-રૂપાળી
 સિંધુર-એકજાતનો રંગ
 રંગી-રંગ પુર્યા
 સણગારવું-શોભિતું કરવું

ચાંદલો-ચાંલો	જ્યોતિ-પ્રકાશ; તેજ
ચોખા-હાંચરમાંથી ફાતરાં કાઢી	હરખુ-રાજ્યથક; આનંદ પામું
નાખેલા દાંણુ	ધેનું-ગાય
ચો'ડું-ચોટાડું	ધનધન-શાખાશ શાખાશ
કુલહાર-કુલની માળા	પગુણધામ-રૂપઅને ગુણનું ઠ-
નિરખુ-ધારીને જોડ; ધારીને દેખું	કાણું
ઝગઝગતું=ચળક ચળક થતું	

અરે ગાય માતા તું રાંકડી અને ગુણવાળી છે, માટે હે ગાય માતા તું મને ધણી વહાલી લાગે છે. (૧) તારા શરીરનો આકાર મને સારો લાગે છે અને તારું મોઢું જોવાથી મારી ખાવાની રચી હોય, તે પણ સુધળી જતી રહે છે. હે ગાય માતા. (૨) તારું શરીર ઘોળું છે અને શીંગડીઓ કાળી છે અને વળી તારી આંખ કાળી અને ગરીબડી અને માયાવાળી લાગે છે, હે ગાય માતા. (૩) તારે ગળે ઘંટડી ખપડે છે અને તારા ચારે પગે ઝાંઝરીઓ છે, તેથી ઝણઝણ થાય છે, હે ગાય માતા. (૪) જ્યારે તું જોવાળીઆ પાસેથી ચરીને પાછી ફરે છે એટલે ઘેર આવે છે, ત્યારે તું વહાલથી બાં બાં એવો અવાજ જોલે છે. હે ગાય માતા. (૫) જ્યારે તું હેતથી પોળમાં પેસે છે ત્યારે તું ખરાડા પાડે છે, તે સાંભળી તારું વાહરડું થનથન કુદે છે. હે ગાય માતા. (૬) હે ગાય માતા તું ગાંડીની માફક જ્યારે તું હેતથી કૂદતી કૂદતી ચાલે છે, ત્યારે તું કોઈપણ દિવસ કોઈપણ માણસને ખસેડતી નથી. હે ગાય માતા. (૭) તારા શરીરમાં આવી દયા છે, તેથી તું

રસ્તા ઉપર નાનાં છોકરાં બેઠેલાં હોય છે, તેને તું બળવી લે
 છે, હે ગાય માતા. (૮) હે ગાય માતા તને બપોરે કાઢ મારે
 છે, ત્યારે તું તેના ઉપર કંઈ પણ ગુસ્સો કરતી નથી. હે
 ગાય માતા. (૯) તેં તો પંથનો જે મોટો છાનો વિચાર છે,
 તે પણ તેં સુણ્યો છે અને તે રોકે પણાનો છુપો ફાયદો ધા-
 રણ કર્યો. હે ગાય માતા (૧૦) હે ગાય માતા તું પારકાનું
 ભણું કરવાને હમેશાં ખુશી છું, તેટલાજ માટે તારી કીર્તિ દુ-
 નિયામાં ઘણીજ ફેલાઈ ગઈ છે. હે ગાય માતા. (૧૧) હે
 ગાય માતા તું ઘોળી છે અને તારૂં દૂધ પણ ઘોળુ અને
 મિઠાશમાં ઘણું સારૂં અને વળી ફાયદો આપનારૂં છે,
 હે ગાય માતા (૧૨) હે ગાય માતા તારા દૂધનું દહીં, ગાખ-
 ણુ, ઘી અને છાશ થાય છે અને તેઓમાં વળી સઘળી જા-
 તની ઘણી સારી મિઠાશ રહી છે. હે ગાય માતા. (૧૩) આ
 પાંચે ચીજો ઘણી મીઠી તેં ધરતી ઉપર કરી છે, અને તે
 સઘળી તેં અમારે વાસ્તેજ બનાવી છે. હે ગાય માતા. (૧૪)
 ખરશી, પેંડા, માવો, બાસુડી અને શિખંડ એ સર્વે તારા
 દૂધનાં થાય છે. હે ગાય માતા. (૧૫) હે ગાય માતા આ
 ઉપર કહી તે ચીજો એનો અરે સુખ આપનાર માતા તારી
 મહેરબાનીનો મોટો જોરોઓ છે હે ગાય માતા. (૧૬) હે ગા-
 ય માતા હું તારા હેતનો ઉપકાર કેવી રીતે વાળું, હે ગાય
 માતા તું મારી પાસે આવ, હું તને મારા પ્રેમથી તારા શરીર ઉપર
 હાથ ફેરવું. હે ગાય માતા, હું તમારી રૂપાણી શીમડીઓ,
 રંગી અને સુવર્ણથી શોભીતી કરું. હે ગાય માતા. (૧૮) હે

ગાય માતા, હું તને પહેલાં ચાહેલો ફરી ચોખા ચોડું અને તને
 કુલની માળાઓ પહેરાવું અને પછી તારૂં મૂખકું વારીને જોઉં.
 હે ગાય માતા. (૧૯) હે ગાય માતા, પ્રકાશની માફક અળક
 અળક થવું, તારું મોઢું જોઈ હું ધણેજ ખુશી થાઉં છું, તેટ-
 લા માટે હું તને ધારી ધારીને જોઉં છું. હે ગાય માતા. (૨૦)
 નવસરાગ કહે છે કે હે ગાય માતા તારા રૂપ, ગુણ, એ સ-
 ધર્માને ધન્ય છે. હે માય માતા તું મને ધણી વહાલી
 લાગે છે. (૨૧)

ચોમાસાના ચાર માસ.

માસ—મહિના
 લીલીસાડી—લીલાંવસ્ત્ર
 સજે—પહેરે
 ધારા—પૃથ્વી; જમીન
 ધોરી—મોટા
 અપાઢ—ચોમાસાનો પહેલો મા-
 સ
 વરસાદ—મેઘ
 ફેરી—તાણી; પકડી
 પહેલાં—પ્રથમ
 તપાવે—ખુબ તડકો પડે
 કડકડી—કડકડ અવાજ કરતો
 મેઘરાય—વરસાદ
 નેવે—નળીએ
 ગાય—સગાય
 પેધો—પેધવો

ધોજ—પાણીના મોટા ધાધોડા
 નાળાં—વહેળા
 તળાવ—ચારે તરફથી પાંધેલું પા-
 ણી
 તળા—પાણી
 પળ—ક્ષણ; મિનિટ
 કુળ-યુ—મુડયું
 જગત—દુનિયા
 જળમાંહે—પાણીમાંહે
 વન—જંગલ
 સજવન—જવતું થયું
 નાચે—નૃત્ય કરે; તાનમાં ચાળ
 કરે
 ગિરિપર—પર્વત ઉપર
 મોર—એકજાતનું પક્ષી
 થનથન—થગથગ

કળા=કુનડ; યત્ન
 મગન=રાજ; ખુશી; આનંદ
 શ્રાવણ-વરસાદનો ખીન્ને મદિનો
 સરવડાં=ઝાપટાં; થોડા થોડા છાં-
 ટા
 મેળો=મેદની
 માંડવા=માંડપ
 મલીચે=કાનની શેત્રંજી
 ગિજાગ્યે=પાથર્યો
 વચ્ચે=મધ્યમાં
 મનહર=મનને હરણ કરનાર
 મછ=મેઘ ધનુષ્ય
 અગાધાવનુ=ચળાવનુ; પ્રકાશિત
 કરવું
 જિવજંતુઓ=પ્રાણીમાત્ર; જીવડાં
 હરખનુ-રાજ્યવનુ; ખુશીયવનુ
 ઝાઝાં=ચણાં; યુક્તજ
 છોડ=નાનાં ઝાડવાં
 તાજાં=નવાં; તરતનાં; લીલાં
 શાકભાજી=તરકારી
 રાગ્ય=આદશાહ; તૃપ
 બાદરવો=માદ્રપદ; વરસાદનો ત્રી-
 જો માસ
 બાકાસાકી=બાકી રહેલું
 ચૂક્યો=રાજ થયો
 ફટ્યો=ગુસ્સે થયો; કોપાયમાનથયો
 કડાકડી=કડાકા થવા માંડ્યા
 વાપ=ફાડી ખાનાર જનાવર

સિંદ=સર્વે પશુઓનો રાગ્ય
 ગરાડી=ખુમે પાડી
 વીજ-વીજળી
 અમુની-અમકામે થયો
 મગન=આકાશ
 ફાડી=ચીરી
 હેલી=નાતને દિવસ વરસાદ વર
 સે તે
 કલેચી=કાઠીનાંખી; ખાલી કરી
 નેડ=કાંઠો-કિનારો
 રલી=રેલ ચાલી; પાણી આપ્યું
 આશે=વરસાદનો ચોથો માસ;
 અશ્વિન
 ફળી=પુરી થઈ
 આશ=કિમેદ; હોંશ
 ધાન્ય=અનાજ
 ખાસાં=સારાં
 વાસો=ખેતરમાં રાત રહેવું તે
 પંખી-પાંખવાળા પક્ષી
 હરખાતાં-ખુશીયતાં; રાજ્યતાં
 માતા-મગર મચ્છ થયેલા
 રૂપેરી-રૂપાળેવાં
 ખીલ્યાં=પ્રદુક્ષિત થયાં
 કમળ=એક જાતનું ફૂલછે કેન્.
 નીકમળ કાકડી થોય છે
 છાયા-છાંયડો
 સારસ=એક જાતનું પક્ષી
 માયા=પ્રીત; હેત
 ચંદ્ર=શોભ

ધાયા-આવ્યાં	દીવાળી-આસો વદી અમાસ અને
શદ્દચંદ્ર=શરદ્દ શુભો ચંદ્ર મા	હીંદુનો તહેવાર
પુનમ-પૂર્ણિમા; જે દિવસે ચંદ્ર	તેયાર=તત્પર થઈ રહેવું; સમ
પુરેપુરે કહે તે	થઈ રહેવું
બલિહારી-શાગ્રાશી, ધન્ય ધન્ય	

ચોમાસાના ચાર મહિના સારા છે, અને તે દિવસમાં પૃથ્વી લીલાં વસ્ત્ર પહેરે છે, ચોમાસાના ચારે મહિના સારા છે. પહેલો મહિનો જે મોટો અષાઢ કહેવાય છે તે જુઓ કે પહેલાં જમીન ખુબ તપાવે છે અને પછીથી મેઘરાગ્નને ખેંચી લાવે છે, ચોમાસાના ચાર મહિના સારા છે. કડકડ આવજા કરતો વરસાદ એટલો બધો પડ્યો કે નેવામાં પણ પાણી લકુલ જળ સમાવું નથી અને તેથી કરીનેજ સજ્જે ઢેકાણે પાણીના ઘોષવાના મોટા મોટા અવાજ સંભળાય છે, ચોમાસાના ચારે મહિના સારા છે. નદી, વહેળા અને સરોવરો એ સર્વે પાણીથી ભરાયાં છે અને એક દશરુવારમાં બધે પાણી પાણી થઈ રહ્યું છે, તેથી કરીને આખી દુનિયાં પાણીમાં ખુડી જશે તેમ લાગે છે. ચોમાસાના ચારે મહિના સારા છે. જંગલો બધાં સુકાઈ ગયાં હતાં. તે વરસાદ આવવાથી લીલાં થયાં છે અને પર્વત ઉપર મોર થત થત નાચે છે ને કળા કરી ખુશીમાં રહે છે. ચોમાસાના ચારે મહિના સારા છે. શ્રાવણ મહિનામાં વરસાદના ઝાપટાં પડે છે ને રહી જાય છે, અને દરવાજા બહાર સર્વે લોકોનો જયો ભરાય છે અને જ્યાં જોઈએ

ત્યાં સધળે લીલું લીલું દેખાય છે. ચોગાસાના ચારે મહિના સારા છે. માથા ઉપર વરસાદનો માંડપ આવ્યો છે અને જમીન ઉપર (ચાગની) લીલી શેત્રંજી પાથરી હોય એમ લાગે છે અને વચ્ચેવચ્ચે મનને હરણુ કરે, એવાં મેઘ ધનુષદેખાવવા માંડ્યો છે, ચોગાસાના ચારે મહિના સારા છે. ચોગાસાના દિવસમાં જીવડાં થાય છે અને જે દેકાણે જંગલોએ છીએ ત્યાં નવાં નાનાં ઝાડવાં જોવામાં આવે છે અને શ્રાવણ મહિનામાં સર્વે જાતનાં શાક ગળે છે, ચોગાસાના ચારે મહિના સારા છે. જાદરવો મહિનો ખીલી ઉઠ્યો અને કહેછે કેળાકા રહ્યું હોય તે લાઠી લો, કેમકે હું રાજી થયો છું તેટલા માટે એમ હવે કાર્તિક દિવસ કહેશે નહિ કે કાપાપમાન થયો છે. ચોગાસાના ચારે મહિના સારા છે. એવી રીતે કડાકા (વહવાડ) કરવા માંડ્યા, તે સાંજળીને વાલ અને સિંહ બૂમો પાડે છે અને આકાશ ચીરીને વીજળીના ઝળકારા થાય છે ચોગાસાના ચારે મહિના સારા છે. આખો દિવસ અને રાત વરસાદ વરસે છે, તેથી સૂર્ય ખીલકૂલ દેખાતો નથી, તેટલા માટે એમ લાગે છે કે વરસાદ આખો સમુદ્ર, ખાલી કરીને, લાવ્યો હોય, તેમ લાગે છે, તેથી નદીઓએ પોતાના કિનારાઓ તોડ્યા છે અને રેલો ચાલી છે, ચોગાસાના ચારે મહિના સારા છે. આસો મહિનામાં જમીન ઉપર સારાં સારાં અનાજ પાક્યાં છે, તે જોઈને માણસોની આશા પૂરી થઈ અને તેથી ખેડુતોએ રાતે ખેતરોમાં રહેવા માંડ્યું, ચોગાસાના ચારે મહિના સારા છે. લાખો પાંખવાળા પક્ષીઓ ખુશી થતાં ઉડે છે અને ગાય, બેંસ અને જન

જાદ મગરમચ્છની પેઠે ચરે છે અને ઉચે આકાશમાં જોઈએ છીએ તેા રૂપેરી રંગનાં વાદળાં જતાં રહ્યાં છે (જય છે)
 ચોમાસાના ચારે મહિના સારા છે તળાવોમાં કમળ પ્રકુલિત થયા છે, તેટલા માટે આખું તળાવ ઢાંકાઈ ગયું છે અને આ બે સારસ પક્ષીઓનું એક બીજા ઉપર કેવું હેત છે, અને જુઓ અંદ્રમા જાણે ચક્રેર પક્ષી આવ્યાં હોય તેમ દેખાય છે, ચોમાસાના ચારે મહિના સારા છે. શરદ રતુની પ્રજિમાના અંદ્રમાને શાખાશ છે. નાલરાગ કહે છે કે હવે દીવળોના દિવસ પાસે આવ્યા છે, તેથી સ્ત્રી અને પુરુષો નવી નવી જાતનાં ગીત ગાય છે, ચોમાસાના ચારે મહિના સારા છે.

સમાપ્ત.

આ ચો' ડીના અગાઉથી આહુક થનારના શુભ નામ.

પ્રત. નામ.

૫૦ રા. મથુરભાઈ દેશાઈભાઈ ઘેળકા આંચરકૂલના મહેતાજી

૫૦ રા. જાપાલાલ મગનલાલ તલાટી.

૨૫ રા. મણિલાલ કેશવલાલ નેકનામદાર સખાવતે બહાદુર

શેઠાણી હરકુંવર જાઈની કન્યાશાળાના પહેલા આસિસ્ટન્ટ.

૨૫ રા. વિકુલદાસ હરિલાલ મિશન કન્યાશાળાના પહેલા

આસિસ્ટન્ટ.

૨૫ રા. અંબાલાલ ઉમીયાશંકર મોજે મહીજાના મહેતાજી

આ શિવાય બીજા આહુકોના નામ જમાની તંગાશને લીધે જાહેર મુકામમાં આવ્યાં નથી.

